

Úvod do výuky češtiny jako druhého/cizího jazyka

Linda Doleží

Přednáška 2

Osnova

- Osvojování jazyka jako disciplína
- Nativismus vs. funkcionalismus
- Osvojování jazyka – charakteristika základních rysů a období
- Osvojování jazyka u vícejazyčných mluvčích
- Implikace poznatků pro výukovou praxi

Child: My teacher **holded** the rabbits and we patted them.

(Dítě: Moje učitelka držela králíky a my jsme si je hladili.)

Parent: Did you say your teacher **held** the baby rabbits?

(Rodič: Říkal jsi, že tvoje učitelka držela králíčky?)

Child: Yes.

(Dítě: Ano.)

Parent: What did you say she did?

(Rodič: Co jsi říkal, že dělala?)

Child: She **holded** the baby rabbits and we patted them.

(Dítě: Držela králíčky a my jsme si je hladili.)

Parent: Did you say she **held** them tightly?

(Rodič: Říkal jsi, že je držela pevně?)

Child: No, she **holded** them loosely.

(Dítě: Ne, držela je volně.) (Cazden, 1972)

Child: **Nobody don't like** me.

(Dítě: Nikdo mě nemá rád.)

Mother: No, say „**Nobody likes me**“.

(Matka: Ne, řekni: „Nikdo mě nemá rád“.)

Child: **Nobody don't like** me.

(Dítě: Nikdo mě nemá rád.)

(Tato replika se několikrát opakuje.)

Mother: No, listen carefully: say „**Nobody likes me**“.

(Matka: Ne, poslouchej pozorně: řekni „Nikdo mě nemá rád“.)

Child: Oh! **Nobody don't likes** me.

(Dítě: Och! Nikdo mě nemá rád) (McNeill, 1970)

Vrozenst?

Výzva

- Primární lingvistická data (PLD, Primary Linguistic Data)
- Logický problém jazykové akvizice
- Nedostatečnost stimulu
- Žádná negativní evidence (no negative evidence)

Stádia vývoje

Prenatální období

Percepce

- vnímání zvuků
- pomocí měření rychlosti tlukotu srdce plodu bylo zjištěno, že plod/dítě reaguje na hlas matky

0–3 měsíce

Percepce

- děti reagují na hlasy, které znají (měření rychlosti cumlání dudlíku)
- dokáží rozlišit jazyky, které patří do stejné třídy
- jsou schopny rozlišit všechny hlásky i ty, které se v jejich mateřském jazyce nevyskytují

Produkce

- vegetativní zvuky (pláč)
- broukání
- počátek žvatlání

Stádia vývoje

4–6 měsíců

Percepce

- děti začínají být citlivé na změny tónu v hlase
- reagují na slovo *ne*
- reagují na nové zvuky (hračky, toustovač apod.)

Produkce

- broukání
- počátek žvatlání - nejprve podobné ve všech jazycích (*ba, ba, bi, bi, bu, bu*)
- učí se modulovat hlas, šepot, křik
- žvatláním reagují na vnější podněty, učí se žvatláním vyjadřovat svoje potřeby

Stádia vývoje

7–12 měsíců

Percepce

- dítě reaguje na svoje jméno (měření otáčení hlavy)
- rozpoznává názvy známých objektů, podá je, nebo se podívá směrem, kde leží apod.
- reaguje např. na výzvy typu *Dej to mamince* a otázky typu *Víc džusu?*
- klesá citlivost na hlásky, které do cílového jazyka nepatří, naopak stoupá citlivost na veškeré zvukové jevy cílového jazyka se týkající
- využívá osvojených znalostí o zvukové stránce jazyka k jeho segmentaci

Produkce

- žvatlání se mění, objevují se další vokály, další konsonanty, jazykově specifické (okolo 10 měsíců)
- vokální žvatlání u neslyšících dětí okolo 10 měsíců ustává, objevuje se manuální žvatlání
- snaha komunikovat, zaujmout pozornost
- první slova

Stádia vývoje

1 rok

Produkce

- jednoslovné stádium
- slovní zásoba okolo 50 a více slov

1,5 roku

Produkce

- první spojování slov
- dvouslovné otázky typu *Where ball?* (Kde míč?), *More chippies?* (Více hranolek?), *What that?* (Co tamto?)
- mohou tvořit fráze typické pro stádium I, viz níže, jako např. *Birdie go* (Ptáček jde), *No dogie* (Žádný pejsek, není pejsek), *More push* (Víc tlačit)

Stádia vývoje

2 roky

Produkce

- slovní zásoba okolo 400 slov, začíná prudký nárůst slovní zásoby (tzv. vocabulary spurt)
- MLU zde 1,75, stádium I
- děti neprodukují ještě správné věty, dokáží však rozlišit, zda věta je, nebo není správně, na odchylky od běžného úzu jsou velice citlivé
- tzv. stádium telegrafické řeči

2,5–3 roky

Produkce

- slovní zásoba okolo 900 slov, MLU 2,25, stádium II
- objevují se determinátory, zájmena, -ing formy (průběhový čas) a minulý čas (angličtina), tedy morfologie a funkční slova
- přílišná regularizace (overregularization), např. u minulého času anglických sloves - *go* (jít) → *goed* (šel) místo *went*
- jednoduché věty

Stádia vývoje

3–3,5 roku

Produkce

- slovní zásoba okolo 1200 slov, MLU 2,75, stádium III
- objevují se pomocná slovesa, prepozice a další gramatické morfémy
- první syntaktické transformace:
 - inverze subjektu a pomocného slovesa (SAI)
Is Daddy mad? (Je tatínek šílený?)
 - pohyb *wh*-slov
Where is he going? (Kam jde?)

3,5–4 roky

Produkce

- slovní zásoba okolo 1500 slov, MLU 3,50, stádium IV
- objevují se souvětí

Stádia vývoje

4–5 let

Produkce

- slovní zásoba okolo 1900 slov, MLU 4,0, stádium V
- více spojek, časové výrazy typu *před* a *po*
- vývoj metajazykových schopností, definice slov, opravování vlastních chyb

od 5 let

Produkce

- přílišná regularizace se objevuje až do věku 10 let, je však řídká
- pomalý nárůst slovní zásoby
- někteří autoři považují proces akvizice v této době již za téměř zcela ukončený
- Carol Chomsky (1969) dokazuje, že některé struktury si dítě osvojuje až do věku 10 let
- podobně Ladyženskajová (1963) uvádí, že ještě v sedmé třídě někteří žáci neovládají jisté syntaktické vztahy, běžně užívané dospělými (Pačesová, 1979, s. 12)

Čeština jako L1

Smolík, Seidlová Málková (2014) – velmi obecné, data k češtině chybí

Saicová Římalová (2013) – pouze jednoslovné stádium vývoje, konkrétní jazyková data

Průcha (2011) – vývojová psycholingvistika, velmi obecné, data k češtině chybí

Karl Ohnesorg – fonetické studie

Marie Krčmová – vedení učitelů MŠ

Pačesová (1979)

- vágnost jazykového pojmenování
- „novátorské“ derivace: *vokalhotkovat, Už ho nebacej, on se zhodnější*.
- pádový systém: počátek - singulár, pravidelnost (*brouky, koberci*), dotváření chybějících tvarů (*teplák, dveř*)
- kolísání rodu: *Honzík papala*
- pády: nominativ sg. a pl., akuzativ, genitiv, dativ, vokativ, lokál, instrumentál
- předložky: nejprve chybí (dítě užívá juxtapozici: *miminko kočárek, miminko kočárku, miminko v kočárku*), primární je ale **směr (do, z, o)**, předložka s je často vynechávána – výrazná koncovka instrumentálu (*chlebíček másličkem, polivečka nudličkama*)
- slovesa: infinitiv – má spoustu funkcí, jako první se v indikativu přítomně objevuje 3. osoba, relativně brzy se objevuje imperativ (ale pozor, tvary jako např. *lehnite, uteknite* apod.) a kondicionál
- čas přítomný, čas minulý, futurum
- vid: nejprve slovesa nedokonavá, pak dokonavá (novotvary: *spinkout, vysypnout, dozpívnout*)

- Porozumění

- dítě (věk 1, 1, 17) „Kde máš očka?“ – Správně ukáže. Dítě (věk 1, 1, 21) „Jak dělá auto?“ Tů. Dítě (věk 1, 2, 14) „Dej mi políbit ručičku“ – Podá. „A dej mi tu druhou“ – Podá. (Ohnesorg, 1948)

- Produkce

- *auto a haf* (1, 20-21), *auto hů* (1, 1, 0), *auto dědě* (1, 1, 4) /auto jede/ (Ohnesorg, 1948), *nišku* (1, 5, 28), *plstičkama* (1, 7, 12), *žibičkova* (1, 9, 3), *kočkovi* (1, 10, 0), *hapalo, hapal* (1, 5, 1), *papaji* (1, 5, 1), *toji to* (1, 5, 1), *papali sme* (1, 5, 1), *koza mé* (1, 5, 21), *do vokna* (1, 7, 31), *lopatka pisečkova* (1, 9, 13), *pocem, d'ipič* (1, 6, 3), *fouknu neboli* (1, 11, 3) (Pačesová, 1968), *ponožky nandat* (1, 11) (Smolík, 2002), *máma melom* (20 měsíců), *tata binkaj, Maja biškem a deda babi lešeli* (21 měsíců) (Karasová, 2007)

CHILDES Chromá

0 @Loc: Slavic/Czech/Chroma/Klara/Klara20422b.cha
1 @Begin
2 @Languages: ces
3 @Participants: CHI Klara Target_Child, MOT Mother
4 @ID: ces|Chroma|CHI|2;04.22|||Target_Child||
5 @ID: ces|Chroma|MOT||||Mother||
6 @Date: 03-DEC-2014
7 @Transcriber: JANHEN
8 @Comment: v pozadí nahrávky je slyšet šplouchání vody a zvuk televize.
9 *CHI: co to děláš?
10 %xpho: si t de@áš.
11 *CHI: mamí, vem si pití.
12 *MOT: děkuji.
13 *CHI: <nemusíš to> [/] nemusíš to vylejvat.
14 %xpho: ne@siš toj nemusíš to vylejvat.
15 *CHI: xxx.
16 %xpho: xxx.
17 *CHI: tati, yyy to je?
18 %xpho: tati te to je.
19 %com: oslovuje otce, ale není s ním v interakci.
20 *MOT: a <jakýs [: jaký jsi] uvařila taťkovi pití> [x 2]?
21 %xpho: a jakýs uvařila taťkovi pití jakýs uvařila taťkovi
22 pití.
23 @Comment: v pozadí je hluk způsobený pádem předmětu.
24 *CHI: tadyto jahůdkový.
25 %xpho: tadyto jachůkový.
26 @Comment: v pozadí zvuk, který by mohl být pláč.
27 *CHI: yyy brečí.
28 %xpho: usik beší.
29 *MOT: a proč myslíš, že brečí?
30 %xpho: a proč myslíš že brečí.
31 *CHI: &toch &tohe &tehe to není &poboc yyy brečí.
32 %xpho: toch tohe tehe to ne@i poboc capetá bečí.
33 *CHI: a tatínek jsou ["] pryč.
34 %xpho: a tatník sou pyč.

Čeština jako L2

Vícejazyčná mysl

<https://www.britishcouncil.fr/blog/mythes-multilinguisme>

Haluzová (2007)

- (2,6) žlutý eis velký schlafen
/yellow_{CZ} ice-cream_{GER}/ /big_{CZ} sleep_{GER}/
- große kalhoty maly hose
/big_{GER} trousers_{CZ}/ /small_{CZ} trousers_{GER}/
- (3,6) es regnet schon moc
/it rains already_{GER} too much_{CZ}/
- Das hat mir nicht povedlo.
/this has to me not_{GER} work out well_{CZ}/
- (5,3) Darf ich noch jednu buchtu?
/May I more_{GER} one_{CZ} cake_{CZ}?/

Bordag (2015)

Chlapec (8 let)

Příklad 1:

- Našel jsem tu bundu.
- A kde byla?
- V šatně v Hortu (*něm. družina*). Tady. Jo, und wir haben auch eine Hausaufgabe (*kol*).
- Z čeho?
- Z Mathe (*něm. matika*).

klad 2:

- *běh*, tak jsem řekl in dem Film (*něm. v tom filmu*), a Frau Unger (*;* učitelka) si pak myslela, že jsem nebyl v opeře, ale v kině.
-
- jsem pak řekl, že se to jmenovalo Nabucco, a ona už věděla.